

УДК 346

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.31>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Орлова О.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Орлова О.С. Правове регулювання господарської діяльності в умовах цифровізації.

Актуальність дослідження полягає в тому, що створювана система правового регулювання цифрової економіки повинна забезпечити конкурентність української юрисдикції як інституційного середовища для інноваційного бізнесу. Це має виражатися в зростанні інвестицій у секторах, пов'язаних з використанням цифрових технологій, вищому, ніж у країнах з вихідними економічними та соціальними параметрами. Таке зростання буде показником успішності заходів щодо формування системи правового регулювання цифрової економіки, а також індикатором ефективності цієї системи. З огляду на безпрецедентні зміни технологій та конкуренції на ринках за останні десятиліття, і особливо на те, як Інтернет сприяв конвергенції в рамках цифрової економіки, результатом недостатньо розробленої правової теорії у зазначеній сфері виявляється старіння моделей правового регулювання економічних відносин, що наразі існують та сформовані ще для правового забезпечення підприємницької діяльності в умовах традиційної економіки.— Отже, переконливим видається аргумент, що державна політика та норми права, що регулюють систему цифрових послуг у сфері господарської діяльності, вимагають ретельного аналізу та модернізації для забезпечення актуальності їхніх положень. Метою розвідки є аналіз найбільш розповсюджених цифрових технологій, які використовуються для здійснення господарської діяльності в Україні. Під час проведення дослідження використано загальні та спеціальні методи. Результатом стала аргументація положення про значний вплив цифрових технологій на суспільство та економіку, розширення завдяки їм прав та можливостей кожної людини, трансформацію продуктів та галузей, появу нових цілей та завдань розвитку для держави та приватного бізнесу. Висновком стало обґрунтування принципу, що для успішної реалізації політики цифровізації держава повинна активно співпрацювати з підприємницькою спільнотою, заохочуючи її ініціативи. Й оскільки в нашій країні сьогодні активно формується інститут соціального підприємництва, багато суб'єктів господарювання могли би поєднати освоєння цифрових технологій із досягненням суспільно корисних цілей.

Ключові слова: підприємництво, інформаційно-комунікаційні технології, науково-технічний прогрес, господарювання.

Orlova O.S. Legal regulation of economic activity in conditions of digitalization.

The relevance of the research lies in the fact that the created system of legal regulation of the digital economy should ensure the competitiveness of the Ukrainian jurisdiction as an institutional environment for innovative business, which should be expressed in the growth of investments in sectors related to the use of digital technologies, higher than in countries with economic output and social parameters. Such growth will be an indicator of the success of measures to form a system of legal regulation of the digital economy and an indicator of the effectiveness of this system. As a result of an insufficiently developed legal theory in the specified area, the aging of the existing models of legal regulation of economic relations, formed even for the legal support of entrepreneurial activity in the conditions of the traditional economy, taking into account the unprecedented changes in technologies and competition in the markets in recent decades - and especially how The Internet has contributed to convergence within the framework of the digital economy - the argument seems convincing that state policy and legal norms regulating the system of digital services in the field of economic activity require careful analysis and modernization to ensure the relevance of their provisions. The purpose of the research is to analyze the most common digital technologies used in the implementation of

economic activities. General and special research methods were used during the research. The result of the study was the argumentation of the position that digital technologies had a significant impact on society and the economy, caused the expansion of rights and opportunities of each person, transformation of products and industries, caused the emergence of new development goals and tasks for the state and private business. The conclusion of the study was the substantiation of the proposition that, for the successful implementation of the digitalization policy, the state should actively cooperate with the business community, encouraging its initiatives, and since the institute of social entrepreneurship is currently actively being formed in our country and many business entities could combine the activities of developing digital technologies with the achievement of socially useful goals.

Key words: entrepreneurship, information and communication technologies, scientific and technical progress, management.

Постановка проблеми. Масштабність та значимість цифрових трансформацій для соціально-економічного розвитку вимагають правового опосередкування їхніх аспектів із використанням норм різних галузей права. Міждисциплінарний підхід до дослідження гарантує комплексність розроблюваного теоретичного обґрунтування цього феномену, відповідає змісту господарського обороту та вигодам учасників ринку.

Світ зараз переживає численні соціально-економічні трансформації, зумовлені масовим впровадженням та використанням цифрових технологій. Людство стає свідком дивовижних змін, що відбуваються в усіх сферах життя суспільства внаслідок поступового формування цифрової економіки, без окремих елементів якої існування людини видається вже неможливим.

Зрозуміло, що подібні перетворення економічних відносин не можуть залишатися поза увагою законодавця й повинні бути фундаментом для правотворчої діяльності будь-якої держави, яка зацікавлена в стійкому розвитку власної економіки. Не лише юридична, але й економічна практика повинна визначати напрями вдосконалення законодавства в широкому розумінні, його недоліки та переваги.

Така позиція вкрай важлива в умовах становлення «цифрової реальності», коли технології кидають виклик класичним правовим інститутам і з'являються нові колізії та прогалини, непідвладні миттєвому нівелюванню. У той час, коли сектор інформаційно-комунікаційних технологій еволюціонує з вражаючою швидкістю і є головною рушійною силою інновацій, законодавець здійснює лише повільні та невпевнені кроки назустріч правовому регулюванню, оскільки ще сам повною мірою не визначив його траєкторію та наслідки у сфері господарської діяльності.

Інтерес вчених-економістів та практиків до проблеми концептуалізації цифрової економіки також зростає та ставить низку важких задач перед наукою права, загальнонаукове завдання якої в такому разі полягає в поясненні сутності феноменів, які відкриваються економікою. Широке визнання соціальної важливості цифрових трансформацій вимагає якісних змін у змісті правових підходів.

Парадоксальність ситуації, що склалася, полягає в посиленні процесів цифрових трансформацій, проте дослідження, які формують адекватний теоретичний доробок щодо цього питання, є малочисельними. За правового освоєння «цифрової економіки» та «цифрових трансформацій» не використовується теоретико-пізнавальний підхід, у рамках якого здійснюється пошук нових пізнавальних орієнтирів. Зазначена побудова дослідження ґрунтується на самостійному виробленні вченими теоретичних уявлень про предмети та явища цифрової економіки, моделюванні наукового пошуку. За відсутності такої методології дослідники «цифрової» проблематики змушені шукати практичні рішення емпіричним шляхом. Також залишається відкритим питання про предмет юридичної науки в такій широкій галузі, як цифровізація економіки та цифрові трансформації.

Стан опрацювання. Цифрова економіка, для її формування на легальному рівні, визначається як діяльність, що безпосередньо пов'язана з розвитком цифрових комп'ютерних технологій. Основною метою комплексу регулювання, яке сьогодні створюється в Україні, є формування нового нормативно-правового середовища, яке б забезпечило сприятливий правовий режим як для виникнення та подальшого розвитку сучасних технологій, так і для ведення господарської діяльності, пов'язаної з їх використанням, тобто для цифрової економіки.

Проблеми формування відповідного правового поля пов'язані з відсутністю загального системного підходу, одноманітного понятійного апарату та невідповідністю традиційних правових інститутів цифровим реаліям. Подолання зазначених труднощів є на сьогодні пріоритетним завданням наукової спільноти, представники якої вже кілька років займаються пошуком оптимальних підходів до належ-

ного юридичного оформлення нових та можливості адаптації вже наявних структурних елементів системи права до умов стрімкого розвитку цифрових технологій.

Метою статті є вивчення особливостей правового регулювання господарської діяльності в умовах цифрової економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Важливо пам'ятати, що право не є самодостатньою і замкнутою системою, воно не може ігнорувати соціально-економічні явища, які виникають, а повинно перебувати в постійному розвитку, який узгоджувався б із наявними потребами практики, і таким чином відповідати найважливішим запитам суспільства. Саме в можливості заново формулювати вихідні положення, позбутися архаїзмів та пристосовуватися до потреб сучасного способу життя полягає ефективність та життєздатність як права в цілому, так і правової науки зокрема.

Масштаби інтеграції цифрових технологій у наше життя є значними, а з модифікацією суспільних відносин під впливом технологій також пов'язана поява нових об'єктів правового регулювання: цифрових активів, цифрового майна, цифрової валюти тощо. Виникнення правовідносин у цифровому середовищі обумовлює необхідність нормативної фіксації прав, обов'язків, а також видів відповідальності їх учасників. За певних обставин такі суспільні відносини практично виключають безпосередню участь людини, що водночас становить їхню специфіку та проблему, котра потребує неординарного рішення з боку законодавця. Із існуванням багатьох технологічних об'єктів, що виступають компонентами цифрової економіки, пов'язані тенденції реформування законодавства та наукові дискусії щодо необхідності їх нормативного закріплення та подальшого правового регулювання.

Так, наприклад, великі дані (big data) найчастіше розглядаються як сукупність інструментів та механізмів, що використовуються для алгоритмічного аналізу та обробки неструктурованих даних великого обсягу. Дані у своєму первісному та розрізненому вигляді не становлять особливої значущості, проте після інтелектуальної обробки за поданими критеріями вони стають цінними інформаційними активами. Названі технології можуть використовуватися з різною метою: для безперервного відстеження заторів з камер дорожнього спостереження; автоматизації процесу пошуку таксі та бронювання готелів; прогнозування потреб споживачів та адресної пропозиції таких товарів та послуг; формування контекстної реклами; оцінки фінансових ризиків тощо.

Використання таких технологій, з одного боку, створює величезну кількість нових можливостей для бізнесу та суспільства в цілому, а з іншого – ставить під загрозу охорону персональних даних, а також може стати протиправним засобом конкуренції. Як зазначає А.О. Крупнова, «враховуючи ситуацію, в якій опинилася наша країна у зв'язку з негативними економічними, політичними та військовими подіями, забезпечення інформаційної безпеки України стає пріоритетним завданням у загальній системі забезпечення національної безпеки» [1]. Крім того, як слушно зауважує О.В. Марченко, «перехід до цифрової економіки є елементом національної безпеки, конкуренції вітчизняної економіки в глобальному просторі у довготерміновій перспективі» [2].

Україна є кандидатом до вступу в ЄС, отже, її законодавство повинно бути адаптовано до європейського. Так, на території ЄС з 25 травня 2018 р. діє Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) [3].

Загальний регламент забезпечує охорону персональних даних фізичних осіб, їхні права та свободи щодо захисту особистих даних, а також передбачає законні підстави для їхньої обробки (наприклад, якщо суб'єкт даних сам надав на це згоду або ж вона необхідна для виконання контракту, стороною якого він являється) та їх транскордонної передачі. Загальний регламент має пряму дію в усіх 27 державах-членах ЄС та застосовується до всіх компаній на його території, які опрацюють персональні дані громадян та резидентів. Крім того, в рамках Європейського Союзу захист персональних даних фізичних осіб забезпечується п. 1 ст. 16 Договору про функціонування ЄС та п. 1 ст. 8 Хартії Європейського союзу про Основні права.

Завдяки процесу цифровізації господарської діяльності з'являється також Інтернет речей (internet of things) – клас пристроїв та приладів, які можуть функціонувати спільно за допомогою бездротового зв'язку й спрощувати таким чином побутові та промислові процеси. Ці технології успішно впроваджуються, наприклад, у сфері енергетики, охорони здоров'я, сільського господарства, транспортування вантажів. Незважаючи на свою очевидну користь, технології Інтернету речей, як і технології великих даних, здійснюють безконтрольний збір інформації, а тому становлять небезпеку конфіденційного характеру. Передовсім йдеться про можливий витік особистих (у тому числі біометричних) даних,

платіжних реквізитів, перехоплення управління над пристроями Інтернету речей, шантаж та вимагання, протиправне використання отриманої інформації загалом.

Цілком можливо що цифровізація суспільства зумовить перегляд принципів захисту різних видів таємниці, вдосконалення її правового регулювання з більш суворою відповідальністю за порушення в зазначеній сфері. Крім того, як слушно зауважує Г.І. Гекало, «... до перешкод розвитку цифрової економіки в Україні можна віднести відсутність стандартизації як цілих цифрових систем, так й у використанні «Інтернету речей», які змогли б гарантувати інформаційну безпеку як на індивідуальному рівні, так і на рівні надання інформаційних послуг державою» [4].

Щороку зростає популярність систем розподіленого реєстру. В доповіді Всесвітнього економічного форуму 2018 р. зроблено прогноз про те, що до 2027 р. близько 10% світового ВВП буде сконцентровано в технологіях, побудованих на основі блокчейн [5]. Їхня затребуваність пояснюється унікальністю ряду характеристик такого типу баз даних: децентралізація управління, незмінюваність даних, що зберігаються в блокчейні, прозорість транзакцій і збереження анонімності.

Важливим кроком на шляху регулювання технології розподіленого реєстру в Україні стало ухвалення закону «Про віртуальні активи» [6]. На основі технології блокчейн відбувається розробка нових цифрових активів: токенів, біткоїнів та іншої криптовалюти. Все більше країн усвідомлюють необхідність окремого законодавчого регулювання випуску та обігу криптовалют, проте в нашій країні ставлення до них донедавна було непослідовним.

До прийняття зазначеного закону, в судовій практиці поширеною позицією було твердження, що операції з криптовалютами відбуваються поза правовим регулюванням, проте деякі суди визнавали відповідні вимоги, пов'язані з «нелегалізованим» об'єктом цивільних прав, позбавлених позовного захисту. В умовах такої правової невизначеності науковою спільнотою було запропоновано звернути увагу на досвід ЄСПЛ, відповідно до якого захисту підлягає навіть той актив, який не має легітиматії в законі як об'єкт прав або не визнається матеріальним активом на рівні об'єктивного права, але за умови, що він має економічну цінність.

Ще одним цікавим явищем цифрової економіки став смарт-контракт – програмний код, що забезпечує автономність та самоздійсненність умов договору, коли настають заздалегідь визначені у ньому обставини. Видається можливим закріпити смарт-контракт як окрему форму письмової угоди, що дає змогу внести зміни до Цивільного кодексу України.

Одночасно законодавцю необхідно врахувати всі нюанси, пов'язані із використанням смарт-контрактів. Незважаючи на мінімізацію ризиків невиконання, головною вразливістю такого виду договору являється ймовірність виникнення помилки всередині коду, що неминуче потягне за собою неможливість виконання всіх закріплених у ньому зобов'язань. Тому важливо передбачити справедливий розподіл ризиків між сторонами або встановити заходи відповідальності щодо розробника такого програмного коду.

Окрім згаданих цифрових технологій, детальної правової регламентації вимагають такі явища цифрової економіки, як технології хмарних обчислень та штучного інтелекту. Ініціатива законодавця в галузі правового регулювання цифрових технологій, що реалізується в рамках виконання програми цифровізації економіки України, не вичерпується перерахованими вище нормативними правовими актами. Наприклад, оновлення правового регулювання відбулося й у сфері трудового законодавства, до якого було внесено зміни, що передбачали перехід від паперових трудових книжок до обліку відомостей про працівників у електронній формі.

Разом з очевидними успіхами правового регулювання у сфері цифрової економіки в Україні, залишаються невирішеними ряд питань. Зокрема варто погодитися з думкою Д.О. Котелевець про те, що «забезпечення стабільного розвитку цифрової економіки вимагає якісного покриття Інтернетом, навчання висококваліфікованих фахівців по роботі з інформаційно-комунікаційними технологіями, розбудови новітньої цифрової інфраструктури та розвитку цифрових сервісів» [7]. Проте реалізувати такі завдання в умовах воєнної агресії проти України, яка ще не відновила економіку після COVID-19 і на цьому етапі також функціонує в складних умовах воєнного стану, не вбачається можливим.

Центральне місце в господарських відносинах, як і в будь-яких інших правовідносинах, надано суб'єктам, які беруть у них участь. Саме від того, наскільки успішно та ефективно, з комерційної точки зору, функціонуватимуть суб'єкти підприємницької діяльності у сфері цифрової економіки, будуть залежати й економічні показники всієї держави. Проте питання правового стану суб'єктів цифрової економіки у сфері підприємництва є новими для правової науки.

Найвні дослідження відносин, що виникають у зв'язку з розвитком цифрових технологій, переважно присвячені проблемі законодавчого регулювання розвитку цифрової економіки [1; 2; 4]. В юридичній літературі дослідження суб'єктів підприємницької діяльності у сфері цифрової економіки відсутні, опубліковані монографії та статті в наукових журналах, які висвітлюють лише окремі аспекти їх правового статусу. Зокрема науковцями не вивчаються ознаки та класифікації суб'єктів підприємницької діяльності у сфері цифрової економіки.

Свою чергою, можливим критерієм для класифікації суб'єктів підприємницької діяльності у сфері розвитку цифрової економіки може бути функція самого суб'єкта в ній. Відповідно до неї можна виокремити такі групи: дослідники та розробники цифрових технологій; підприємства та організації цифрової економіки; державні органи, які здійснюють регулювання розвитку цифрової економіки, розробку та реалізацію політики у цій сфері; суб'єкти цифрової інфраструктури різних галузей економіки (енергетика, послуги, зв'язок, транспорт, ІТ тощо).

Інтенсивне застосування цифрових технологій передбачає вдосконалення наявних бізнес-процесів та операцій, що використовуються для реалізації бізнес-моделей, а екстенсивне – викликає зростання різноманіття видів економічної діяльності. Отже, до підприємств та організацій цифрової економіки можна відносити лише ті з них, чия діяльність можлива тільки завдяки активному використанню інформаційних і комунікаційних технологій, їх екстенсивному застосуванню.

Цифрова економіка формується на кількох рівнях, які своєю тісною взаємодією впливають на життя громадян та суспільства загалом:

- ринки та галузі економіки (традиційні сфери діяльності), де здійснюється безпосередня взаємодія конкретних суб'єктів (постачальників та споживачів товарів, робіт та послуг);
- платформи та технології, за допомогою яких формуються компетенції для розвитку ринків та галузей економіки (сфер діяльності);
- середовище, яке створює умови для розвитку платформ, технологій та ефективної взаємодії суб'єктів ринків та галузей економіки та охоплює нормативне регулювання, інформаційну інфраструктуру, кадри та інформаційну безпеку.

Завдання розвитку цифрової економіки передбачає, по-перше, державну політику, що сприяє розгортанню всеохопної та багаторівневої інфраструктури, по-друге, позитивного середовища, в якому можлива цифровізація економіки на цих рівнях. Необхідною являється розробка досить гнучкої правової політики, яка б підтримувала інвестиції та інновації всіх учасників цифрової системи.

Таким чином можна забезпечити та стимулювати сильну економіку завдяки стійкій глобальній та національній цифровій системі як платформі для інновацій, конкуренції та економічного зростання з довгостроковою перспективою. Розробка цілісного підходу до модернізації основ політики в рамках цифрової системи сприятиме зміцненню довіри споживачів, а також зростанню інвестицій та інновацій у зазначеному секторі. Необхідно переглянути правові механізми захисту даних, гарантування їхньої безпеки, оподаткування діяльності підприємств та організацій цифрової економіки, захисту прав споживачів з огляду на динамічні зміни, що відбуваються на ринку.

Модернізації правового регулювання для розвитку цифрової економіки потребують багато комплексних сфер, наприклад, заохочення інвестицій приватного сектору та захист прав споживачів. Оскільки переважна більшість інвестицій у цифрову економіку будуть надходити із приватного сектору, розробка державно-правової політики передбачає обов'язкове використання інструментів економіко-математичного аналізу, що дозволить вирішити, чи необхідно створювати правила реалізації рівних можливостей для інвестицій та конкуренції між усіма суб'єктами господарювання.

Із метою модернізації нормативного правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з розвитком цифрової економіки, вбачається доцільним вжити такі заходи:

- 1) використовувати підхід, який би сприяв підвищенню цінності всієї системи комунікацій та цифрових послуг та враховував суспільні інтереси. Це сприятиме створенню придатних умов для інвестицій у розвиток та поширення ефективних та привабливих цифрових мереж, додатків та послуг;
- 2) забезпечити передбачувані рівні захисту споживачів шляхом реформування нормативно-правової бази в галузі зв'язку та цифрових послуг з метою застосування послідовних підходів до аналогічних, конкурентних та заміщуваних послуг. Йдеться про розробку актуальних правил для послідовного захисту прав споживачів у сфері цифрової економіки та сприяння розвитку нових послуг та інновацій для всіх учасників господарської діяльності. Необхідний ретельний та всебічний аналіз для визначення того, які послуги є аналогічними, конкурентними та такими, що замінюються на сучасних швидко мінливих та високо інноваційних ринках;

3) заохочувати розвиток відкритого та нефрагментованого Інтернету, оскільки це сприятиме швидкому зростанню конкуренції, споживчого вибору, інновацій та підприємництва.

Проблематика цифрових технологій та розвитку цифрової економіки через фрагментарність зазначеної галузі є міждисциплінарною. Пояснення сутності феноменів, що відкриваються цифровою економікою, можливе лише з використанням всіх галузей права, кожна з яких сприяє створенню їхніх теоретичних і методичних обґрунтувань.

Темпи цифровізації, що прискорюються, свідчать про те, що розвиток правового регулювання завжди буде відставати від вимог ринку, тому основним завданням під час розробки правової політики є забезпечення її гнучкості, насамперед у питаннях підтримки та стимулювання інвестицій у всі галузі цифрової економіки та розвитку інновацій учасників створюваної цифрової системи.

Прогнозоване зближення галузей економіки та часті зміни конкурентного середовища вимагатимуть постійного перегляду правових норм, що регулюють захист даних, гарантування їхньої безпеки, оподаткування діяльності підприємств та організацій цифрової економіки, захисту прав споживачів.

Висновки. Отже, у середньостроковій перспективі урядом України було визнано необхідність створення нової нормативної бази для правильного функціонування цифрової економіки. Проте для забезпечення ефективності механізмів її правового регулювання необхідно не лише сформувати нову нормативно-правову базу, а й систематизувати наявні нормативні акти, які регулюють її основні інститути.

Незважаючи на зусилля, варто визнати, що правове регулювання цифрових технологій у господарській діяльності в Україні поки що знаходиться на початковому етапі. Перераховані в дослідженні закони та наявні законопроекти є фрагментарними та не демонструють системної позиції щодо подальшої правової регламентації відносин, пов'язаних з використанням тієї чи іншої технології під час здійснення господарської діяльності. Проте ігнорувати динаміку цифрових процесів не можна, оскільки це може спричинити порушення прав та інтересів численних учасників цифрового ринку, що формується.

Ефективними можуть бути блокчейн-проекти, що реалізуються некомерційними та приватними компаніями для подолання соціальних та культурних проблем, що буде особливо актуальним по завершенню збройного конфлікту в Україні. Влада, своєю чергою, буде допомагати представникам бізнесу вирішувати питання, пов'язані із оподаткуванням операцій з цифровими активами, отриманням доступу до даних, необхідних для ведення підприємницької діяльності, а також створювати економічно безпечні регуляторні зони. Очевидно, що в умовах цифровізації економіки правове регулювання має одночасно сприяти розвитку приватної підприємницької активності та гарантувати публічні інтереси.

Ґрунтуючись на тому, що цифрові трансформації в теорії цифрової економіки обумовлюються кількома основними факторами (оцифрована інформація як стратегічний економічний ресурс, нові бізнес-моделі функціонування ринку та бізнесу, поширення оцифрованих товарів та послуг), які мають пріоритетне значення для систематизації заходів, що розробляються для правового регулювання розвитку цифрової економіки, та мають цифрову інфраструктуру, важливими є й самі суспільні відносини, що виникають у цій сфері, а також господарська діяльність підприємств та організацій цифрової економіки в Україні.

Список використаних джерел:

1. Крупнова А.О. Перспективи правового регулювання інформаційної безпеки України. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-16> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Марченко М.В. Цифрова економіка в Україні: основні тенденції та перспективи розвитку. 2020. *Галицький економічний вісник* URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu (дата звернення: 15.04.2023).
3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): Регламент Європ. Союзу від 27.04.2016 р. № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 15.04.2023).
4. Жекало, Г.І. Цифрова економіка України: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та*

- світове господарство*. 2019. № 26. С. 56–60.
5. *Building block(chain)s for a better planet*. World Economic Forum. (n.d.). Retrieved April 15, 2023, from <https://www.weforum.org/reports/building-block-chain-for-a-better-planet>.
 6. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
 7. Котелевець Д.О. (2022). Тенденції розвитку цифрової економіки в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2022. № 5. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-03-01> (дата звернення: 15.04.2023).